

Varför är nationalekonomi en vetenskap?

RECENSION Harvardekonomen Dani Rodrik behöver förmodligen ingen närmare presentation för läsarna av *Ekonomisk Debatt*. Utöver sin forskning har han hunnit med att blogga, skriva ett flertal böcker och vara en aktiv debattör i frågor rörande bl a globaliseringens effekter. Han tillhör samtidigt den inte särskilt stora gruppen nationalekonomer som har intresserat sig för vetenskapsfilosofi. I boken *Economics Rules* ger han sig i kast med att försöka förstå vad det är som gör nationalekonomi till en vetenskap och att reda ut vad som är dess kärna. Han argumenterar för att kärnan består i att nationalekonomer bygger modeller. Dessa modeller kan användas för att hjälpa oss att förstå och förbättra världen, eller så kan de – felaktigt använda – ge upphov till potentiellt stora, negativa konsekvenser.

Syftet med boken är tydligt. Rodrik vill diskutera varför nationalekonomi är en vetenskap – det är inte frågan om den är det. Han försvarar således ämnet från dess många kritiker, men han är samtidigt kritisk mot att många ekonomer inte verkar reflektera över sin egen disciplin. Medan en del utanför nationalekonomi betraktar oss som ”sällskapsvetenskapens *idiots savants*” (Rodrik 2015, s xii; egen övers), tycker vi inom ämnet ofta att andra sällskapsvetenskaper är flummiga utan att fundera på vad det är som egentligen skiljer oss åt.

Det må vara som det är med den saken, men Rodrik menar att nationalekonomer har lyckats förbättra världen i flera viktiga avseenden, allt från att hjälpa till med stora problem gällande världshandel och fattigdomsbekämp-

ning, till att mildra mindre problem som trafikstockningar. Det är nationalekonomi när den är som bäst. Men nationalekonomer har också misslyckats. Att ha varit mer eller mindre blinda för de problem som ledde fram till finanskrisen är ett sådant exempel. Den främsta anledningen till sådana misslyckanden är enligt Rodrik att vi ibland misstar en ekonomisk modell för *den enda* modellen. Nationalekonomi består emellertid av en *samling* modeller, vilka alla kan vara användbara, men inte samtidigt och inte överallt. Samhällsvetenskaper kan inte konstruera generella modeller på det sätt som är möjligt inom naturvetenskapen (jämför med relativitetsteori och evolutionsteori).

Rodrik betraktar ekonomiska modeller som ett slags labbexperiment eller, med hänvisning till vetenskapsfilosofen Nancy Cartwright, liknelser. De syftar till att ge en stiliserad bild av verkligheten som fokuserar på de kausala mekanismerna av intresse. Att komplexiteten i världen skalas bort är en styrka snarare än en svaghet. Men modellerna kan, av just detta skäl, även leda oss fel. Eftersom det inte finns något som den universella modellen kan vi inte förvänta oss att en enskild modell är användbar oberoende av kontext. Det är därför skadligt om professionen har ”favoritmodeller” och underlåter att studera vilka antaganden som görs i de modeller man använder. Jag återkommer till detta senare.

Diskussionen om modellantagandens betydelse knyter direkt an till Milton Friedmans klassiska argument att realismen bakom de antaganden man gör inte har någon betydelse – det viktiga är huruvida modellerna ger korrekta förutsägelser. Rodrik menar att detta inte kan vara hela sanningen. Man måste lägga på ett ”realismfilter” på de mest *kritiska* antaganden som en modell gör. Det är alltid möjligt att konstruera modeller som kan förklara historiska händelser, men för att med någon rimlig säkerhet kunna

Dani Rodrik: *Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science*, W W Norton Company, 2015, 272 sidor, ISBN 978-0-393-35341-9.

bedöma om samma modell kan användas i andra sammanhang måste dess antaganden utvärderas.

Vilka är då de kritiska antagandena i en modell? Ett sätt att avgöra om ett antagande är kritiskt är att se om en modells förutsägelse förändras substantiellt om antagandet förändras. Enligt Rodrik är de flesta antaganden i nationalekonomiska modeller inte kritiska i detta avseende. Han jämför – vilket är ganska populärt bland nationalekonomer – med de orealistiska antaganden som kan göras inom fysiken, t ex friktionslöshet. Ingen skulle avfärda fysikens modeller på grund av ett sådant orealistiskt antagande, och det (misstänker jag) förändrar vanligen inte förutsägelserna substantiellt. Personligen gillar jag dock inte jämförelsen med fysik. Inom fysiken är det i princip möjligt att uppfylla och pröva de ”orealistiska” antaganden som görs, t ex om en modell förutsätter vakuum. Något sådant är knappast möjligt inom samhällsvetenskapen, och man bör därför vara försiktig med sådana jämförelser.

Eftersom det inte är möjligt att hitta generella lagar och modeller inom nationalekonomin menar Rodrik att man inte heller kan utgå från den hypotetisk-deduktiva metoden (enkelt uttryckt att formulera hypoteser vars logiska konsekvenser man sedan empiriskt försöker falsifiera för att i så fall förkasta hypotesen). Inom nationalekonomin ersätter inte nya modeller gamla, utan framsteg görs genom att antalet tillgängliga modeller ökar. Framsteg sker således horisontellt snarare än vertikalt. Det här är ett intressant sätt att se på hur nationalekonomin utvecklas, och det kan vara en relativt god beskrivning av hur det i praktiken ser ut. Det lämnar mig emellertid ingen ro om modeller aldrig förkastas. Jag kan komma på minst ett fall där en modell rimligen måste förkastas för att aldrig mer användas igen, nämligen om en ny modell förklarar allt som

en tidigare modell gör plus lite till. Frågan diskuteras aldrig i boken. Kanske har en sådan modell aldrig konstruerats?

Kan nationalekonomin fortfarande vara en vetenskap om dess modeller aldrig förkastas? Ja, säger Rodrik, om modellerna används korrekt. En kritisk fråga är om de beskriver verkligheten på ett bra sätt för det problem man vill studera. Det kan man i grova drag avgöra genom följande fyra steg: (1) verifiera att de kritiska antagandena i modellen stämmer med verkligheten, (2) verifiera att mekanismerna i modellen existerar, (3) verifiera att dess omedelbara implikationer stämmer samt (4) verifiera att mindre avgörande implikationer av modellen huvudsakligen stämmer. Rodrik tar konsekvenserna av ett pristak på oljemarknaden som ett exempel. Ska vi använda en frimarknadsmodell eller en monopolmodell för att studera denna marknad? Det kritiska antagandet är huruvida oljeproducenterna är pristagare eller prissättare. Effekterna av ett pristak är helt olika beroende på vilken modell vi använder. Rodrik poängterar samtidigt att valet av modell ofta har stora inslag av hantverk snarare än vetenskap, och det blir delvis ofrånkomligen en fråga om bedömningar som ekonomen behöver göra.

Och nationalekonomer hamnar snett ibland. Rodrik identifierar två olika slags misstag. Det första misstaget är att ha favoritmodeller. Den effektiva marknadshypotesen var en sådan favoritmodell, och på grund av denna ignorerade nationalekonomer viktiga delar av utvecklingen i ekonomin inför finanskrisen. Trots att det fanns åtskilliga modeller som tydde på problem – bl a modeller om husprisbubblor – ansågs de inte vara relevanta eftersom marknaden är effektiv. Det andra misstaget är en underlåtenhet att undersöka om modellernas kritiska antaganden är uppfyllda. Rodrik menar att *The Washington Consensus* var ett exempel på detta problem. *The Wash-*

ington Consensus bestod av en lista med policyförslag till länder med ekonomiska problem som gavs oberoende av vilka specifika problem och förutsättningar som gällde i länderna i fråga. Detta resulterade i en förvärrad situation i bl a Latinamerika.

Rodrik ger dessa misstag sociologiska och psykologiska förklaringar. De akademiska nationalekonomerna engagerar sig sällan i samhällsdebatten. De ekonomer som är aktiva är i stället lobbyister med egna agendor. Det betyder naturligtvis inte att de senare måste ha fel och de förra rätt, men då det finns en konsensus mellan dessa två grupper att fria marknader i huvudsak fungerar bra så har akademikerna lättare att reagera mot marknadsskepticism än mot överdrifter om den fria marknadens förträfflighet. I seminarierummen är det däremot inga problem att diskutera olika slags marknadsmisslyckanden, men dessa diskussioner når sällan längre än till de vetenskapliga tidskrifterna.

Utan att ta ställning i någon specifik fråga så tror jag att Rodrik kan ha en poäng. Jag tycker dock att det är lite förvånande att han inte diskuterar huruvida det kan finnas något mer grundläggande problem i ekonomisk teori. Är det, exempelvis, möjligt att modellera mänskligt beteende matematiskt? Jag tror det, men är det självklart? Jag hade gärna sett en diskussion om sådana potentiellt inboende problem i själva angreppssättet.

Boken innehåller många ytterligare frågor som vore intressanta att diskutera, men jag vill avsluta med en reflektion om boken som helhet. Medan jag inte har några större invändningar mot hur Rodrik beskriver nationalekonomins teori, dess modeller och hur de bör (och inte bör) användas, saknar jag ett perspektiv som är viktigt om man vill förklara för utomstående vad nationalekonomi är i dag.

En stor del av den forskning som bedrivs nuförtiden är ganska löst kopplad

till de modeller som Rodrik diskuterar. I den tillämpade mikroekonometrin är frågorna ofta av karaktären vilka effekter en politisk åtgärd, eller "behandling" (som kan vara nästan vad som helst), har. Fokus är att försöka besvara sådana frågor med en kausal ansats, snarare än att bygga eller använda sig av en ekonomisk modell.

Denna tradition har växt sig allt starkare sedan 1990-talet och utgör nu en stor del av forskningen vid de nationalekonomiska institutionerna i Sverige, inte minst bland doktorander. Jag, som tillhör denna "nya" tradition, känner inte helt igen mig i den beskrivning som Rodrik ger av oss. Ekonomiska modeller är inte vårt fokus. En modell kanske finns i bakhuvudet utan att formaliseras, men jag har svårt att se att särskilt många studier står och faller med denna. För oss är det viktiga om identifikationsstrategin, dvs huruvida vi kan påstå att vi har kunnat besvara en fråga kausalt, håller. Analyser av detta sätt att bedriva nationalekonomisk forskning är dock sällsynta men skulle förtjäna att diskuteras mer.

Economics Rules är en välskriven och intressant bok, både för verksamma nationalekonomer och för den som är intresserad av nationalekonomi som ämne. Boken är ett försök att förklara varför många nationalekonomer är förtjusta i modeller, men också när bruket av sådana modeller slår fel. Den viktiga lärdomen är att inte vara fundamentalistisk kring en modell. Ingen modell fungerar i alla sammanhang och ekonomens uppgift är att förstå problemets kontext och vilken modell som då kan användas. Vissa förkunskaper om nationalekonomi underlättar för läsaren, men till studenter, verksamma nationalekonomer och en intresserad allmänhet är boken väl värd en rekommendation.

Mattias Öhman

Fil dr, Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF) vid Uppsala universitet